

## פרשת ויקרא

## על כל קרבן תקריב מלח

## שאלות מפתח

- ◇ מדוע יש להקריב מלח יחד עם הקרבן?
- ◇ מדוע יש לטבול פת במלח?
- ◇ האם ניתן להחליף את המלח בסוכר?
- ◇ האם ניתן להחליף את המלח בדבש?
- ◇ האם מותר לערב מלח בעיסה של המצות?
- ◇ האם יש לטבול את מצת המצוה במלח?

## טעם מצוות נתינת המלח על הקרבן

ביום השני לבריאת העולם הבדיל הקב"ה בין המים אשר מעל הרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע<sup>1</sup>. במדרש<sup>2</sup> מובא, שהמים התחתונים התחננו אל הקב"ה, שאף הם רוצים להיות קרובים אליו. וכדי לפייסם כרת הקב"ה עמם ברית שיהיה להם חלק בעבודת המקדש. ומה חלקם? שהמלח, הבא מן הים, ינתן על הקרבנות המועלים למזבח, וכך נאמר בפרשתנו<sup>3</sup>:

**"וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלַח וְלֹא תִשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹקֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תִּקְרִיב מֶלַח".**

חז"ל מציינים במדרש<sup>4</sup>, כי המלח אינו משמש רק כמרכיב לוואי, אלא מהווה ביטוי מהותי לנצחיותה של הברית. לכן לכתחילה יש להביא למזבח דווקא "מלח סדומית" המופק מאזור ים המלח, כי מלח זה, ניתן למצוא בכל ימות השנה והוא נחשב "מלח שאינו שובת" ומבטא יציבות וקביעות, בניגוד למלחים התלויים בעונה:

**"לא תשבית מלח - להביא מלח שאינה שובתת; ואיזו זו? זו סדומית. ומנין שאם לא מצא סדומית יביא סלקונדריס? תלמוד לומר: 'תקריב מלח' - ריבה".**

בדיעבד, אם לא נמצא מלח סדומית, ניתן להביא מלח מסוג אחר. עוד למדו חז"ל כי כשם שהלבונה מובאת על ידי בעל הקרבן מביתו, כך גם המלח הוא באחריותו של מקריב המנחה:

**"יכול המתנדב מנחה יהא מביא עמה מלח כדרך שהוא מביא לבונה מתוך ביתו? ודין הוא: נאמר הבא מנחה והבא לבונה, נאמר הבא מנחה והבא מלח; מה לבונה משל בעל המנחה - אף המלח משל בעל המנחה".**

<sup>1</sup> בראשית א, ז.

<sup>2</sup> ראה רש"י ויקרא ב, יג.

<sup>3</sup> ויקרא ב, יג.

<sup>4</sup> ספרא - דבורא דנדבה פרשה יב, יד אות ד.

**בספר החינוך**<sup>5</sup> מבואר כי המלח, המגן על המזון מפני ריקבון, רומז על מהות הקרבן:

"ומלבד זה יש במלח ענין אחר, רומז כי המלח מקיים כל דבר ומציל על ההפסד והריקבון. וכן במעשה הקרבן ינצל האדם מן ההפסד, ותישמר נפשו ותישאר קיימת לעד".

כשם שהמלח משמר את הקיים, כך הקרבן מציל את האדם מן ההפסד ושומר על נצחיות נפשו<sup>6</sup>.

**בזהר הקדוש**<sup>7</sup> מובא טעם אחר, לפיו למלח יש כוח "לבשם" ולהמתיק את המרירות שבעולם. וללא כוח זה, לא היה העולם יכול לשאת את מרירות הדינים:

"וכי אמאי [ולמה] מלח? אלא בגין דאיהו ממרק ומבשם מרירא לאטעמא [מפני שהוא ממרק ומבשם את המר כדי להטעימו]; ואי לאו הוי מלחא, לא יכיל עלמא למסבל מרירא [ואילו לא היה המלח, לא היה יכול העולם לסבול את המרירות].

ומלח איהו ברית דעלמא קיימא ביה [והמלח הוא ברית שהעולם עומד עליו], דכתיב: 'אם לא בריתי יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמתי'. בגין כך אקרי 'ברית אלקיך', ואקרי 'ים המלח' - וימא אקרי על שמיה [לכן נקרא 'ברית אלקיך' ונקרא 'ים המלח' - והים נקרא על שמו]".

בפירוש **הסולם** מבואר, כי המלח מסמל את מיתוק הדינים: הוא מחבר בין ה"שמאל" (הדין) לבין ה"ימין" (החסד), ובאמצעות "קו האמצעי" הוא מאפשר לעולם להתקיים.

**הרמב"ן**<sup>8</sup> מציע הסבר רחב יותר המבוסס על תכונות הטבע של המלח, וכה דבריו:

"אני סובר בו ענין, שהמלח מים, ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח. והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו, ואחרי היותם מלח – יכריתו כל מקום וישרפו, לא תזרע ולא תצמיח".

המלח נוצר מחיבור של יסודות מנוגדים: המים, שהם מקור החיים והצמיחה, והשמש, שהופכת אותם למלח המכרית והצורב.

השימוש בביטוי "ברית אלקיך" (ולא ברית ה') מרמז על מידת הדין. הרמב"ן מסביר כי הברית האלקית, בדומה למלח, אינה רק חסד אלא הנהגה שלמה הכוללת גם את היכולת לקיים וגם את היכולת להכרית:

"והנה הברית כלולה מכל המידות, והמים והאש באים בה... כמלח שיתן טעם בכל המאכלים, ותקיים ותכרית במליחותה. והנה המלח כברית".

מכאן עובר הרמב"ן להסביר מדוע מלכות דוד מכונה אף היא "ברית מלח". דוד המלך מייצג את ההנהגה האלקית בעולם, שחייבת לשלב בין רחמים לבין דין וענישה כדי לקיים את הסדר המוסרי:

<sup>5</sup> ספר החינוך מצוה ק"ט.

<sup>6</sup> בדומה לזה, כתב הרש"ר הירש (ויקרא ב, יג): "המלח מסמל אי השתנות, סוגר בעד הדבר מכל השפעות חיצוניות".

<sup>7</sup> בזהר ח"א רמא ע"ב.

<sup>8</sup> רמב"ן ויקרא ב, יג.

"הלא לכם לדעת כי ה' אלקי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם, לו ולבניו - ברית מלח עולם; כי הוא גם כן מידתו של דוד... כי הברית מלח העולם, בו יתקיים ויכרת".

המלח בקרבנות, אם כן, הוא סמל להנהגה האלקית השלמה - ברית שנותנת טעם וקיום לעולם, כאשר היא מאגדת בתוכה הן את כוח החסד והן את כוח הדין והכיליון.

## מלח על השולחן

כשם שהמלח ניתן על הקרבנות במקדש, כך הוא ניתן על שולחנות האוכל של האדם בביתו. הטעם המרכזי להנחת מלח על השולחן נעוץ בהשוואת השולחן למזבח. המקור לכך הוא בגמרא **במנחות**<sup>9</sup>, הדורשת את הפסוק ביחזקאל:

"שאיני שולחן דרחמנא קרייה עץ, שנאמר: 'הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שְׁלֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַ... וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשְּׁלֵחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'". פתח במזבח וסיים בשולחן!... בזמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שאין בית המקדש קיים - שולחנו של אדם מכפר עליו".

רבי צדקיה הרופא<sup>10</sup>, בעל **שבלי הלקט**<sup>11</sup>, מסביר מדוע נוהגים "לבצוע על המלח":

"ומה שנהגו לבצוע על המלח, פירשו הגאונים ז"ל: לפי שמצינו שהשולחן נקרא מזבח, כדכתיב: 'הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שְׁלֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת וּמִקְצוֹעוֹתָיו לֹא וְאָרְכּוֹ וְקִירָתוֹ עֵץ, וַיְדַבֵּר אֵלַי: זֶה הַשְּׁלֵחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'". מה מזבח מכפר - אף שולחן מכפר; וכתוב במזבח: 'עַל כָּל קֶרֶבְנְךָ תִּקְרִיב מִלַּח'".

שולחנו של האדם דומה למזבח ומכפר על האדם. לכן יש להביא מלח לשולחן כשם שמביאים מלח למזבח<sup>12</sup>.

**בש"ת תורה לשמה**<sup>13</sup> דן **מרן הבן איש חי**<sup>14</sup> בשאלה מה הדין כשאין מלח, והאם ניתן להשתמש בסוכר, ובתשובתו, בתחילה הוא מבחין בין מליחת בשר, שם המלח נצרך פיזית להפלטת הדם<sup>15</sup>, לבין המלח על השולחן המשמש כדיכרון לקרבן:

<sup>9</sup> מנחות צז ע"א.

<sup>10</sup> **רבי צדקיה בן אברהם הרופא (איטליה)**, (בערך דתתק"פ-בערך ה"ם) - ממשפחת הענונים, ממשפחותיה המיוחסות והמפורסמות של יהדות רומא. עיקר פרסומו בא בשל ספרו 'שיבולי הלקט', חיבור הלכתי מקיף המסכם את פסקי ההלכה והמנהגים של חכמי איטליה, אשכנז וצרפת שקדמו לו. בחיבור זה אסף המחבר פסקים ופירושים מהבבלי והירושלמי, מהגאונים, ומחכמי אשכנז הראשונים (כגון רש"י ובעלי התוספות), תוך דגש על מנהגי יהדות איטליה. ספרו מחולק לשנים-עשר 'שיבולים' (חלקים) העוסקים בתחומי ההלכה השונים: תפילה, שבת, חגים, הלכות שחיטה, שמחות ועוד.

<sup>11</sup> שבלי הלקט סדר ברכות סימן קמא.

<sup>12</sup> ובכף החיים (או"ח סימן קסז אות מ) הוסיף: "ומצוה זו מוטלת על הנשים להכין מלח בשולחן. וידוע שאשתו של לוט היתה נציב מלח על אשר לא רצתה להביא מלח על השולחן".

<sup>13</sup> שו"ת תורה לשמה סימן תק.

<sup>14</sup> **רבי יוסף חיים מבגדאד (הבן איש חי) (בגדאד שבעירק)**, התקצ"ד-התרס"ט - מגדולי האחרונים, פוסק, מקובל, דרשן ומנהיג. ספרו המפורסם ביותר הוא ה"בן איש חי" ועל שמו הוא מכונה. את ראשית לימודיו התחיל בתלמוד תורה אצל דודו, אחי אמו, הרב דוד חי מאיר יוסף ניסים סלמאן מעתוק. בגיל ארבע עשרה, למרות גילו הצעיר, התקבל לבית המדרש לרבנים "בית זלכה" בראשותו של הרב עבדאללה סומך, והיה לתלמידו המובהק. בשנת התרי"א, בהיותו בן שבע עשרה, נשא את רחל, אחות רבו עבדאללה סומך. רבי יוסף חיים חיבר ספרים רבים העוסקים בכל מקצועות התורה: תנ"ך, משנה, תלמוד, הלכה, דרש, תפילה, פיוט וקבלה.

<sup>15</sup> בהכשרת בשר, רובם המוחלט של הפוסקים שוללים את השימוש בסוכר. הטעם לכך הוא שבניגוד לקרבן, מליחת בשר נועדה להפליט את הדם באופן פיזי. המלח עושה זאת בזכות חריפותו וטבעו ה"מרתח" השואב את הדם, תכונות שאינן קיימות בסוכר המתוק (שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סימן ד; שו"ת דברי חיים יו"ד ח"א סימן כה).

"מה שצריך להביא מלח על שולחנו של אדם הוא מפני שהשולחן דוגמת המזבח שמקריבין עליו קרבנות, והאכילה היא דוגמת הקרבן. ולכן... כן צריך שיהיה המלח מונח על השולחן ויטביל פרוסת המוציא במלח".

בהמשך דבריו מזכיר מרן הבן איש חי, את חידושו של רבי ישראל יעקב חאגיז<sup>16</sup>, מרבני ירושלים לפני כמאתים שנה, הסובר כי "הסוק"ר הוא מלח גמור שמעמיד הדברים זמן רב", ומכאן שלסוכר יש דין מלח לכל דבר ועניין, ומועיל אף בקרבנות.

מקורם של דברים בשו"ת הלכות קטנות<sup>17</sup>, שם נשאל רבי ישראל יעקב חאגיז, האם בזמן הבית היה מותר למלוח את הקרבן בסוכר במקום מלח, והשיב:

"הסוקא"ר הוא מלח גמור שמעמיד הדברים זמן רב, ואל תתמה שהוא מתוק שכל הדברים יש כיוצא. הלא תראה ברימונים מתוקים וחמוצים, ולימוניש, ונאראנגאש, ושיריזאש, וגינדאש, גם יש מלח מתוק, ומלוח. סוף דבר המעמיד נקרא מלח ברית עולם. וקיומו שבעלי הקימ"א [הכימיה] אומרים שבכל יש בהם מלח, ובקנה הצוקא"ר שמביאים ממצרים קרוב לשורשו הוא מלוח, וכן בראשו והאמצעי שלם".

מבואר בדבריו שכל חומר "מעמיד" ו"משמר", נקרא "מלח ברית עולם", וגם בסוכר יש משהו מן המלח, ולכן גם סוכר נחשב כמלח, ורשאי למלוח בו את הקרבנות. מוסיף בעל הלכות קטנות:

"ואם תאמר, היאך ימלחו הקרבן בצוקא"ר, והתורה אמרה (ויקרא ב, יא): 'כִּי כָל שְׂאֵר וְכָל דָּבָשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לָהּ'".

ואם כן בנתינת הסוכר על הקרבנות עובר לכאורה על איסור הקטרת דבש על המזבח. ותיירץ:

"כי קא מבעיא היכא דאין שם מלח, אי אתי עשה דבמלח תמלח ודחי לא תעשה דכל דבש".

כלומר, איסור "כָּל שְׂאֵר וְכָל דָּבָשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לָהּ", נאמר כאשר הקריב את הקרבן עם מלח, ורוצה להקטיר גם שאור ודבש. אך כאשר אין מלח, ורוצה להקריב את הקרבן עם סוכר במקום המלח, דוחה מצוות עשה של הקרבת הקרבנות עם מלח, שמקיימו על ידי ההקרבה עם סוכר, את איסור הלא תעשה של "כָּל שְׂאֵר וְכָל דָּבָשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לָהּ"<sup>18</sup>.

אולם, מרן הבן איש חי מסתייג מכך ופוסק כי על פי תורת הסוד יש למלח תפקיד ייחודי שאינו קיים בסוכר:

להלכה, בשר שנמלח בסוכר בלבד נחשב כבשר שלא נמלח כלל. במקרה שבושל כך, דינו כבשר שנתבשל ללא מליחה, וחל עליו הכלל של ביטול בשישים (שולחן ערוך יו"ד סימן סט, יא), ובמקום הצורך יש להקל כדעת המחבר שדי בשישים כדי להתיר את התבשיל והחתיכה (שו"ת הלכות קטנות ח"א סימן ריח).

<sup>16</sup> רבי ישראל יעקב חאגיז (ירושלים), הש"פ-התל"ד - מגדולי חכמי ירושלים בדורם של בעל ה"כנסת הגדולה" והש"ך, ראש ישיבת "בית יעקב" ומגדולי המשיבים והפוסקים בארץ ישראל ובגולה. נולד בעיר פאס שבמרוקו בשנת ש"פ לאביו רבי שמואל חאגיז זצ"ל. בצעירותו נדד לאיטליה, שם קנה תורה אצל גדולי הדור וביניהם רבי עזריה פיג'ו, בעל ה"בינה לעיתים". בשנת ת"ח זכה לעלות לארץ הקודש והתיישב בירושלים, שם הפך לאחד מעמודי התווך של הקהילה. בירושלים עמד בראשות ישיבת "בית יעקב" המפורסמת, שהייתה מרכז התורה המרכזי בעיר באותה עת. העמיד תלמידים הרבה, וביניהם בנו הגאון רבי משה חגיז וחתנו המפורסם הראשון לציון רבי משה גאלנטי. נודע בעמידותו התקיפה למען טהרת המחנה ובמאבקו המוקדם בכת ש"ץ וגוררותיה. חיבוריו הנודעים: שו"ת "הלכות קטנות" הכולל מאות תשובות קצרות בדינים מגוונים; "עץ החיים" - פירוש מקיף על המשנה; "פתיח עולם" - חיבור על תרי"ג מצוות.

<sup>17</sup> שו"ת הלכות קטנות ח"א סימן ריח.

<sup>18</sup> ראה מנחת חינוך (מצוה קיח אות יב), שכתב: "כבר כתבתי לעיל דאינו דבר ברור, דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש עי' זבחים צ"י". כלומר, לדעת המנחת חינוך אין היתר להקריב סוכר במקום מלח, כי אין קיום מצוות הקרבת מלח דוחה את איסור הקטרת דבש על המזבח, היות והכלל "אין עשה דוחה לא תעשה" לא נאמר במקדש.

"בטיבול הפרוסה במלח יש סוד וכוונה עמוקה; כי ה'מלח' הוא אותיות 'לחם'... והמלח הוא סוד ג' גבורות הנמתקות על ידי החסדים".

לפיכך הוא מכריע, כי "לפי הכוונה והסוד הנזכר, קשה לומר שיועיל הסוק"ר במקום מלח"<sup>19</sup>.

### בראש השנה טובלים בסוכר או בדבש

בראש השנה, המנהג הרווח הוא, שטובלים את פרוסת המוציא בסוכר או בדבש לסימן טוב<sup>20</sup>. מרן **הבן איש חי**, בהמשך דבריו שם כותב, שגם בלילי ראש השנה, כאשר טובלים את המוציא בסוכר או בדבש לסימן טוב, יש להקפיד לטבול את הפרוסה גם במלח כדי להמתיק את הגבורות בשורשן:

"...ולכן מוכרח אני להביא מלח ולטבל בו הפרוסה גם בראש השנה".

**בשו"ת משנה הלכות**<sup>21</sup> מבאר הרב **מנשה קליין**<sup>22</sup> מדוע בראש השנה מעדיפים את הדבש על פני המלח, ומסביר שלדבש יש תכונה נעלה יותר מהמלח:

"טבע המלח אינו אלא להחזיק שלא יתקלקל, אבל מה שנתקלקל כבר - אין במלח כוח להפוך דבר ולהחזירו לטוב. מיהו בדבש... רגלי דבורים בדבש נתהפכין ונעשין היתר".

תכונה זו של הדבש - היכולת להפוך דבר אסור למותר - מסמלת את מהות התשובה בראש השנה: הפיכת הזדונות לזכויות. לכן אנו טובלים בדבש, כרמז לבקשתנו שהקב"ה יהפוך את עוונותינו למצוות<sup>23</sup>.

<sup>19</sup> עם זאת, בספר מנחת דוד (ח"א סימן נט אות עח) מובא, כי במנהגי חתם סופר כתוב שאם אין לו מלח בברכת המוציא, יטבול בסוכר. ועיין בפסקי תשובות (סימן קסז אות ה), שכתב: "ומנהג העולם בהעדר מלח, לטבל הפת בשאר מאכלים ותבשילים שיש בהם מלח".

<sup>20</sup> ראה משנה ברורה סימן תקפג, ס"ק יט; שדי חמד מערכת ראש השנה עמוד 64 בשם תרומת הדשן; לבוש סימן תקפג, ב; כף החיים סימן תקפג אות ד.

<sup>21</sup> שו"ת משנה הלכות ח"ג סימן עט.

<sup>22</sup> הרב **מנשה קליין** (הונגריה-ארצות הברית-ישראל), **התרפ"ד-התשע"א** - רבה של "קהילת אונגוואר" וראש ישיבת "בית שערים" בברוקלין, ולאחר מכן בשכונת רמות בירושלים. תלמידו המובהק של רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם, האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג. עיקר פרסומו בא בשל סדרת ספרי השו"ת שלו "משנה הלכות", הכוללת כעשרים כרכים המקיפים את כל חלקי השולחן ערוך. בחיבור זה השיב לאלפי שאלות שהופנו אליו מכל רחבי העולם.

<sup>23</sup> ראה שם משמואל (מועדים, ראש השנה, שנת תרע"ד), שכתב: "מנהגנו לאכול תפוח מתוק בדבש וכן להטביל פרוסת המוציא בדבש, כי דבש הוא דבר המהפך כל הניתן בו לדבש, כמבואר בפוסקים, והוא פועל דמיוני להפוך חשוכא לנהורא ומריירא למיתקא. והזמן נאות לזה. כי ראש השנה הוא הראשית והכל בטל אל הראשית, על כן בכח הראשית להפוך הכל, ועל כל פנים בכח הראשית להכניע הכל אל מרכז הנקודה".

וברא"ש (ברכות פרק ו, סימן לה) מבואר, שאם נפל מאכל אסור לתוך צנצנת דבש, והוא נמס בתוכו, אין האיסור אוסר את הדבש. מדוע? "כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש כמו דבש". כלומר, תכונתו של הדבש היא לשנות את טעמו של כל דבר שבא אתו במגע, הוא הופך את טעם המאכל האסור לטעם דבש, ולכן האיסור לא יכול לאסור את הדבש כולו, כי האיסור מאבד את טעמו.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימן פ) נשאל בדבר מרקחת שנפלו לתוכה נמלים רבים שאי אפשר לברור אותם מתוכה, ועברו עליה י"ב חודש. בתשובתו, מתיר את אכילת המרקחת, אך חוץ להחמיר כאשר מדובר במרקחת של דבש, מפני שלדבש שתי תכונות - מצד אחד הוא מהפך דברים חלקיים שנפלו לתוכו לדבש, ומצד שני דרכו להעמיד דברים שלמים הנטמנים בתוכו.

המנהג לטבל את הפת הן במלח והן בדבש מעורר קושי, היות והמלח סותר את המתיקות שב"סימן" הטבלת הפרוסה בדבש. שאלה זו נשאל הרב יוסף חיים זוננפלד<sup>24</sup>, רבה של ירושלים, בשו"ת שלמות חיים<sup>25</sup>, והשיב בזו הלשון:

"ולכאורה אחרי דנוהגים לטבול פרוסת המוציא בדבש, ואם יתן עליה גם מלח יהיה נותן טעם לפגם, ואין ראוי לעשות זה בליל ראש השנה. והרי העיקר שהוא טובל בדבש הוא לסימן טוב על שהוא מתוק. ואפילו אם נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל אם כן עדיף טפי שלא יטבול פרוסת המוציא בדבש, שזה אינו מצוה כי אם לסימן טוב המתיקות, ובאופן זה [שמטביל את הפת גם בדבש וגם במלח] הוא טעם פגום. ולפי זה יש לומר באמת אלו הנוהגים לטבול המוציא בדבש לא יטבלו במלח, והיינו אפילו לפי מה שהביא הבאר היטב בסימן קסז דעל דרך הנסתר צריך מלח אפילו על פת נקי, מכל מקום כאן אי אפשר".

הלכה למעשה, המנהגים בענין זה חלוקים, והרי סיכום המנהגים בטבילת פרוסת המוציא בליל ראש השנה, כמובא בספר נטעי גבריאל<sup>26</sup> של הרב גבריאל צינר:

"נוהגים לטבול את פרוסת המוציא בדבש, ומכל מקום אין לבטל גם הטיבול במלח ג' פעמים כמו תמיד. יש נוהגים לטבול בדבש באותו צד שמטביל במלח. ויש נוהגים לטבול צד אחד בדבש [ואחר כך] צד השני במלח. ויש נוהגים לטבול פרוסת המוציא במלח ולאכול, ואחר כך מטבילים הפרוסה בדבש ואומרים יהי רצון. ויש שאינם טובלים כלל במלח".

### הוספת מלח לבצק המצות

הפוסקים דנים בשאלה האם מותר להוסיף מלח לבצק המצות, ומזהים שתי בעיות מרכזיות שעשויות להתעורר מכך:

#### א. חשש חימום והחמצה

הבעיה העיקרית המוזכרת בדברי הראשונים היא שהמלח "מחמם" את העיסה ומזרז את תהליך ההחמצה. המרדכי<sup>27</sup> מצטט את "גאוני לותיר" המחמירים בעניין זה:

"יש ליזהר שלא למלוח המצות... כל האוכל מצה מלוחה כאילו אוכל חמץ. ומביאין ראייה דמלח אפילו בכותל מוסיף הבל... כל שכן בעיסה שמוסיף חום ואין להקל בדבר".

<sup>24</sup> הרב יוסף חיים זוננפלד (סלובקיה-ירושלים), התר"ט-התרצ"ב - מגדולי רבני ירושלים, ממנהיגי הבולטים של היישוב הישן ורבה הראשון של 'העדה החרדית' בירושלים. בצעירותו למד בפרשבורג והיה מתלמידי המובהקים של ה'כתב סופר'. בשנת התרל"ג עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר העתיקה, שם הפך לאחת הדמויות המרכזיות בהנהגת הציבור לצדו של מהרי"ל דיסקין. נודע בעמידתו התקיפה על משמר מסורת ישראל ובמאבקיו לעצמאות הקהילה החרדית בירושלים אל מול המוסדות הציוניים ושלטונות המנדט. חרף תפקידו הציבורי הרם, נודע כאיש קדוש שחי בפשטות, בסגפנות ובמסירות עצומה למעשי חסד וללימוד התורה. עיקר תורתו ופסקיו קובצו לאחר פטירתו בספר השו"ת "שלמות חיים", הכולל מאות תשובות שהשיב לשואליו בכל חלקי השולחן ערוך, המשקפות את גאונותו ובקיאותו העצומה בכל חדרי התורה.

<sup>25</sup> שו"ת שלמות חיים סימן שמו.

<sup>26</sup> נטעי גבריאל - הלכות ראש השנה פרק כח, ז.

<sup>27</sup> מרדכי פסחים פרק כל שעה רמז תקצד.

בדומה לכך כתב **הראב"ד**<sup>28</sup> כי המלח והתבלינים "כרותחין דמו", לכן, אם נתן מלח בכמות רבה עד שהמצה מלוחה מאוד - היא אסורה באכילה בבצק שנלוש במים רותחים. ואם נתן מעט מלח, בדיעבד יאפה מיד והמצה מותרת באכילה. וזו לשונו:

"אין נותנין בעיסה מלח ותבלין דכרותחין דמו, ואם נתן עד שלא נאכל מחמת מלחו אסור באכילה כמו מצה שנלושה ברותחין. ואם נתן בה מעט מלח תיאפה מיד ומותרת באכילה, אבל לכתחילה לא יתן".

עם זאת, **הריטב"א והרשב"א** הסתייגו מחשש זה. לשיטתם, לא מצינו במקורות שהמלח מחמיץ את העיסה, והכלל "מליח כרותח" נאמר רק לעניין בליעה והפלטה של דם וציר, אך לא לעניין חום המחמיץ.

**הריטב"א**<sup>29</sup> כותב, שאילו היה איסור אמיתי למלוח עיסה בפסח משום חשש חימום, הגמרא היתה מציינת זאת במפורש, וכה דבריו:

"וזה ודאי אינו נראה נכון, דאם כן לא לישתמיט תנא או אמורא למימר הכי, כיון דסתם עיסה נותנין בה מלח".

בהמשך דבריו, מבדיל הריטב"א בין דיני איסור והיתר (בליעת דם) לבין דיני חמץ ומצה. החום שנוצר מהמלח אינו חום ממשי שמסוגל לבשל או להחמיץ את העיסה בתוך זמן קצר. עם זאת, הוא מסייג את דבריו בשני מקרים:

א. אם נתנו מלח בכמות כזו שהמצה "אינה נאכלת מחמת מלחה", יש להחמיר ולראות בה כ"רותח" ממש.

ב. יש להימנע מלטחון מלח יחד עם הקמח, שמא המלח יספח לחות ויחמיץ את הקמח עוד לפני הלישה.

לסיכום, לשיטתו, מעיקר הדין מותר, אך "בעלי נפש" ויראי שמים מחמירים שלא למלוח, ובספרד נהגו להחמיר בכך לפחות במצה של מצוה. ובלשונו:

"ובעלי נפש חוששין לסברא הראשונה שלא לתת מלח בעיסה בפסח, ובארצנו נוהגים ליזהר בזה למצה של מצוה, והמחמיר תבוא עליו ברכה".

**הרשב"א**<sup>30</sup> בתשובה נוקט גם הוא כריטב"א, אך מעמיק יותר בהגדרה ההלכתית של המלח. לדבריו, הכלל "מליח כרותח" לא נועד לומר שהמלח יוצר טמפרטורה גבוהה של בישול, אלא שהוא בעל כוח חדירה שמסוגל להפליט ולהבליע טעמים כמו דם וציר. לכן, אין לגזור מכאן שהמלח יגרום לעיסה להחמיץ:

"ולא אמרו מליח כרותח להחם, אלא להבליע ולהפליט... אבל לא להחם ולהחמיץ העיסה בחומו".

כדי לבסס את דבריו, הרשב"א מביא שתי הוכחות:

א. כדי להכשיר קנקנים המצופים בזפת שנבלע בהם יין נסך, לא מועיל למלא אותם במלח. לעומת זאת, אפילו חום מועט של אש ממשיית המרכז מעט את הזפת - מכשיר אותם. מכאן שהמלח אינו מייצר חום פיזי, שהרי אילו היה דינו כחום רותח לכל דבר ועניין, הוא היה פועל כמו האש ומכשיר את הקנקנים.

<sup>28</sup> ראב"ד - תשובות ופסקים סימן נא.

<sup>29</sup> ריטב"א פסחים לט ע"ב.

<sup>30</sup> שו"ת הרשב"א ח"א סימן רכד.

ב. הגמרא אוסרת לאכול בפסח מאכל בשם "ותיקא", עיסת בצק שמתבשלת בקדירה עם מים ומלח, משום שעד שהיא מספיקה להתבשל במים, היא מחמיצה. הרשב"א מדייק מכאן: אם המלח עצמו היה מחמם את העיסה וגורם להחמצה, הגמרא היתה אוסרת לתת מלח בכל עיסה, גם כזו שנאפית מיד בתנור, וכל שכן ב"ותיקא". מכך שהאיסור מתמקד רק במקרה של בישול במים עומדים, מוכח שעיסה רגילה עם מלח הנאפית בתנור אינה ממהרת להחמיץ בגלל המלח, והיא מותרת.

#### ב. "לחם עוני" ומצה עשירה

בעיה נוספת בהוספת המלח, נוגעת להגדרת המצה כ"לחם עוני". גם אם נניח שאין בהוספת מלח או תבלינים משום זירוז ההחמצה. אולם, בלילה הראשון של פסח חלה הגבלה מיוחדת שאינה קשורה לאיסור חמץ, והיא, שהמצה צריכה להיות "לחם עוני". **הראב"ד**<sup>31</sup> כותב, כי גם אם המלח אינו מחמיץ, הוא הופך את המצה למצה מתובלת:

"ובמצה של מצוה לא יתן כלל [מלח], ואם נתן אינו יוצא ידי מצה - דבעינן לחם עוני, וזו מצה עשירה היא".

**הכלבו**<sup>32</sup> אינו מקבל את טענת הראב"ד שמלח מגדיר את המצה כ"עשירה":

"וצריך עיון אי מקריא מצה עשירה משום מלח".

ראיה לדעת המתירים לשים מלח, מביא הכלבו מדיני קרבנות: המשנה **בפסחים**<sup>33</sup> אומרת, שרקיקי נזיר וחלות תודה כשרים לשמש כמצת מצוה, אם נעשו לשם כך, ובהם ודאי שיש מלח, משום "על כל קרבןך תקריב מלח".

הלכה למעשה, למחות הנטייה להתיר את המלח, הכלבו מכריע:

"ועכשיו נהגו שלא לתת שום מלח, לא בשל מצוה ולא באחרות, ואין ראוי לשנות המנהג".

כך הכריעו גם הפוסקים האחרונים. הבית יוסף פסק **בשולחן ערוך**<sup>34</sup>:

"נוהגין שלא ליתן מלח במצה, ונכון הדבר".

**הרמ"א** מחמיר יותר וכותב שאסור לעשות כן מעיקר הדין, ואפילו בדיעבד יש לאסור את המצה. **והמשנה ברורה**<sup>35</sup> מסייג את הדברים וכותב שבדיעבד, אם הוסיף מעט מלח - המצה מותרת.

**בשו"ת שבט סופר**<sup>36</sup> החמיר במקרה שבו התערב מעט מלח במי הלישה, וכתב שיש לאסור זאת משני טעמים: הן מצד החשש להחמצה ("ממהר להחמיץ"), והן מצד החשש לפסילת המצה מדין "לחם עוני" (מצה עשירה). לדבריו, יש הבדל מהותי בין מלח לשאר מי פירות, כמו שמן או יין. בעוד שמעט יין שמתערב במים בטל בשישים ואינו הופך את העיסה ל"מצה עשירה", מלח נועד לתת טעם, "עביד לטעמא", ולכן טעמו מורגש גם בכמות

<sup>31</sup> ראב"ד - תשובות ופסקים סימן נא.

<sup>32</sup> ספר כלבו סימן מח.

<sup>33</sup> פסחים פ"ב, מ"ה.

<sup>34</sup> שולחן ערוך או"ח הלכות פסח סימן תנה, ה.

<sup>35</sup> משנה ברורה סימן תנה, ס"ק מב-מג.

<sup>36</sup> שו"ת שבט סופר או"ח סימן יח.

מזערית והוא אינו בטל. מאותה סיבה, חריפותו של המלח פועלת בתוך המים ומזרזת את תהליך ההחמצה. ובלשוננו:

"והנה במלח, כתב החוק יעקב סימן תסב: אף על גב דבשאר מי פירות לא מקרי 'מצה' עשירה' בביטול בשישים, מכל מקום מלח שאני, דלטעמיה עבדא, ומרגישין טעמו אף ביותר משישים. ומהאי טעמא מסתפקו הפוסקים אף במעט מלח לענין מצה עשירה בסימן תנה. ולפי זה, אף לענין ממהר להחמיץ יש לומר דמלח שאני, דחריף יותר ולטעמיה עבד, אף במעט מלח ברוב מים נמי ממהר להחמיץ, ולא דמי לשאר מי פירות".

לעומת זאת, בשו"ת עזרת מצר<sup>37</sup> מקל רבי אברהם פינסו<sup>38</sup> בדיעבד ובשעת הדחק. לשיטתו, הוספת מעט מלח למים דומה ללישה ב"מים שלא לנו" (מים שלא הצטננו מספיק במהלך הלילה ועלולים לחמם מעט את הבצק). כשם שבמים שלא לנו ניתן להקל בדיעבד אם אין מים אחרים, כך גם במים שהתערב בהם מעט מלח:

"אם כן, אם כבר עבר ולש במים אלו שמעורב בהם מלח... והוא שעת הדחק, שאין לו עיסה אחרת - יש להתיר".

המשנה ברורה<sup>39</sup> מעיר, כי איסור מצה שנתנו מלח בעיסתה, חל רק על שלב הלישה, משום חשש החמצה. אך לאחר אפיית המצה, מותר למרוח מי מלח על המצה ולהחזירה לתנור:

"היינו קודם אפייה, אבל אחר אפייה ודאי שרי לקטוף פני המצה במי המלח ולהחזירם לתנור... ומכל מקום למצת מצוה בשתי הלילות יש ליזהר".

הסיבה לזהירות במצות ליל הסדר היא שוב מדין "לחם עוני", הדורש שהמצה תהיה פשוטה ככל הניתן בשעה שמקיימים בה את המצוה.

## טיבול המצה במלח

לאחר שעסקנו בשאלת נתינת המלח בשלב הכנת הבצק, נבחן כעת את הלכות אכילת המצה בליל הסדר. הרמב"ם<sup>40</sup> פוסק שבלייל הסדר יש לטבל את המצה בחרוסת, בדומה לטיבול המרור:

"בזמן הזה שאין שם קרבן, אחר שמברך 'המוציא לחם', חוזר ומברך 'על אכילת מצה', ומטבל מצה בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך 'על אכילת מרור', ומטבל מרור בחרוסת ואוכל... וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה, זכר למקדש".

הראב"ד משיג על דברי הרמב"ם בחריפות, וכותב:

"חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל בחרוסת. אמר אברהם: זה הבל".

<sup>37</sup> שו"ת עזרת מצר סימן טז. רבי אברהם ב"ר ישראל פינסו נולד סביב שנת ת"ק (1740) בעיר סרייבו. נפטר בירושלים בשנת תק"פ (1820). שו"ת עזרת מצר מכיל מז תשובות בכל חלקי השו"ע.

<sup>38</sup> רבי אברהם ב"ר ישראל פינסו (סרייבו-ירושלים), הת"ק-התק"פ - מגדולי חכמי בוסניה. עיקר פרסומו בא בשל ספר השו"ת שלו "עזרת מצר", המכיל מ"ז תשובות הלכתיות הנוגעות לכל ארבעת חלקי השולחן ערוך. שימש כרב ודיין מרכזי בעיר סרייבו במשך עשרות שנים, ולאחר מכן זכה לעלות לירושלים, בה חי עד לפטירתו. בנוסף לספרו זה, חיבר ספרים נוספים ובהם דרשות וחיידושים על הש"ס.

<sup>39</sup> משנה ברורה סימן תנה ס"ק מא.

<sup>40</sup> רמב"ם הלכות חמץ ומצה ח, ח.

**המגיד משנה שם** מעיר על סגנונו החריף של הראב"ד. הוא מציין שאמנם הרמב"ם לא נימק את דבריו והמנהג הרווח לא היה לטבל את המצה לבדה בחרוסת, אך לפסיקתו יש יסוד איתן בדברי הגאונים, ולכן:

**"מכל מקום לא היה לו לההביל הדבר, כי לא דבר רק הוא".**

הקושי המרכזי בשיטת הרמב"ם הוא שחרוסת עלולה לבטל את טעם המצה. בספר **אמר יוסף**<sup>41</sup> מביא רבי **יוסף אלקלעי**<sup>42</sup> את תירוצו של הרב מנחם, לפיו לדעת הרמב"ם במצה של מצוה "לא בעינן [אין צורך ב] טעם מצה".

אולם, רבי יוסף אלקלעי מקשה על כך מהלכה מפורשת: אנו מנמעים מלכרוך מצה ומרור יחד בפעם הראשונה, בדיוק משום שהמרור (שהוא כיום מדרבנן) יבטל את טעם המצה (שהיא מדאורייתא). אם כך, מדוע שהחרוסת לא תבטל את טעם המצה?

בספר **בני בנימין** מציע האדר"ת<sup>43</sup> הסבר רעיוני עמוק למחלוקת הרמב"ם והראב"ד, ומסביר כי המחלוקת בשאלת טבילת המצה בחרוסת תלויה במחלוקת אחרת בדבר סיבת עונשם של המצרים והקשר שבין שעבוד מצרים לגאולה. הקושי המרכזי שעליו עומד האדר"ת, הוא הניגוד החריף שבין שני הסמלים, שהרי המצה מסמלת גאולה והחרוסת מסמלת שעבוד. ובלשונו:

**"ויש לומר דכוונתו למה שכתב ה'מנהיג'... דמצה – זכר לחירות, וחרוסת – זכר לטיט, ואין יתחברו יחד?".**

על כך הוא משיב, שיש לתלות זאת במחלוקת העקרונית בין הרמב"ם לראב"ד בהלכות תשובה<sup>44</sup>: לדעת הרמב"ם שם, המצרים לא נענשו על עצם קושי השעבוד, אלא על עצם הבחירה לשעבד, משום שקושי השעבוד היה בסופו של דבר לטובתם של ישראל, כי הקושי והצער גרמו לסך שנות הגלות להתקצר, ולהביא לגאולה מוקדמת. נמצא אפוא, שהשעבוד (החרוסת המסמלת את הטיט) הוא הסיבה הישירה לחירות (המצה). לכן החיבור ביניהם אינו מהווה סתירה, אלא אדרבא, שניהם מסמלים מהות אחת:

**"ונראה דעת רבינו, דעל קושי השעבוד לא נענשו, לפי שזה היה טובתם של ישראל שיצאו לחירות קודם זמנם מן הטעם הזה... דבאמת, חרוסת ומצה הכל אחד הוא על ידי זכר וטיט... ורבינו לשיטתו שגרם באמת, ועל כן צריך לכרוך".**

הראב"ד, לעומת זאת, סובר שהמצרים אכן נענשו על קושי השעבוד, ושיציאת מצרים המוקדמת קרתה מסיבות רוחניות אחרות לגמרי, ולא בגלל הקושי. ממילא, לשיטתו אין שום קשר סיבתי בין עבודת הפרך לבין הגאולה. משום כך, הניסיון לחבר את סמל החירות עם סמל השעבוד נראה בעיניו כמופרך ולכן הגיב בחריפות:

<sup>41</sup> אמר יוסף על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה ח, ח.

<sup>42</sup> **רבי יוסף אלקלעי (ארץ ישראל-טורקיה), נפטר בשנת התקע"ח - מחכמי ירושלים**, בנו של המקובל רבי דוד אלקלעי. בצעירותו חלה במחלה קשה, ובשל כך נסע עם אביו לעיר איזמיר שבטורקיה לבקש מזור למחלתו. חרף ייסוריו הקשים וחולשתו הרבה, המשיך לשקוד על תלמודו והעלה את חידושיו על הכתב, עד לפטירתו בדמי ימיו ובחיי אביו. עיקר פרסומו בא בשל ספרו "אמר יוסף", הכולל חידושים עמוקים ומשא ומתן הלכתי על "משנה תורה" לרמב"ם, וכן ליקוטים על הש"ס ודרשות.

<sup>43</sup> **הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת) (פיקלין שבליטא-ירושלים), התר"ה-התרס"ה - רבן של הערים פוניבז' ומיר שבליטא** ובסוף ימיו רבה של ירושלים. חותנו של מרן הראי"ה קוק. בגיל עשרים ותשע נקרא לכהן כרבה של העיר פוניבז'. לאחר זמן מה, מונה לרבה של מיר. בשנת התרמ"ד התחתנה בתו אלטה בת-שבע, עם הרב אברהם יצחק הכהן קוק. אולם היא נפטרה כעבור כמה שנים, והרב קוק נשא במקומה את בת אחיו של האדר"ת, רייזא רבקה בת הרב צבי יהודה רבינוביץ' תאומים. לאחר ששימש שבע שנים כרב במיר, נקרא על ידי הרב שמואל סלנט, לשמש כעוזרו ברבנות קהילת האשכנזים הפרושים בירושלים, על מנת שימלא את מקומו לאחר פטירתו. הרב האדר"ת עלה לארץ בשנת התרס"א אולם נפטר כעבור ארבע שנים עוד בחייו של הרב סלנט. חיבר למעלה ממאה ועשרים ספרים בכל חלקי התורה. רק שניים מהם נדפסו בחייו, ורבים הולכים ונדפסים בדורנו.

<sup>44</sup> ראה רמב"ם הלכות תשובה ו, ה.

"וצריך לומר להראב"ד דיצאו לחירות מטעמים אחרים הנודעים בדברי חז"ל. ולפי זה לא קשיא השגת הראב"ד על רבינו כאן... אבל הראב"ד לשיטתו שלא גרם החרוסת לחירותם, כתב: זה הבל".

בספר **צפנת פענח**<sup>45</sup>, מסביר **הרוגצ'ובר**<sup>46</sup> את המחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד על בסיס השינוי שחל משחרב בית המקדש, ובה דבריו:

"והנה גבי מצה יש ב' טעמים על מצוות אכילתן: אחד משום זכר לעוני, ואחד משום זכר לחירות (עיין פסחים קח ע"א). ובמרור רק טעם אחד - משום עבדות, וחרוסת גם כן משום עבדות.

והנה, בזמן המקדש בוודאי מטבילין המצה גם כן בחרוסת. אך בזמן הזה, כיוון דחזין דמצוה דזכר לעבדות בטל, דמרור בזמן הזה דרבנן, רק במרור תיקנו משום זכר; אבל במצה אין צריך לתקן, כיוון דנשאר בו הטעם משום חירות דהוה מדאורייתא, ואם כן לא שייך טיבול בחרוסת. ובזה פליגי רבינו עם הראב"ד ז"ל: אם שייך תיקון דרבנן היכא שבלא זה שייך חיוב דאורייתא".

למצוות אכילת המצה יש שני טעמים: זכר לחירות והגאולה, וזכר לעוני והשעבוד. לעומת זאת, למרור ולחרוסת יש רק טעם אחד - זכר לעבדות ולשעבוד.

בזמן שבית המקדש היה קיים, חיוב אכילת מצה ומרור היה מדאורייתא, ולכן היה ראוי לטבול את המצה בחרוסת כדי לבטא גם את צד ה"עוני" שבה. אולם לאחר החורבן, החיוב לאכול מרור זכר לעבדות הפך לדרבנן בלבד. לעומת זאת, החיוב לאכול מצה נשאר מדאורייתא, מטעם "חירות".

לאור זאת, נחלקו הרמב"ם והראב"ד. לפי הרמב"ם, חכמים הוסיפו את דין הטיבול בחרוסת גם על המצה, כדי לשמר את זכר העוני שבה. ולפי הראב"ד: "לא שייך תיקון דרבנן היכא שבלא זה שייך חיוב דאורייתא". כלומר, אין טעם לתקן תקנה דרבנן של טיבול המצה בחרוסת, כאשר ממילא מוטל עלינו חיוב דאורייתא לאכול את המצה. לכן הראב"ד סובר שטיבול המצה בחרוסת בזמן הזה הוא "הבל".

הלכה למעשה, **הטור**<sup>47</sup> דוחה את פסיקת הרמב"ם והגאונים משלוש סיבות:

- א. הירושלמי מציין בפירוש שמטבילים את המצה במלח ולא בחרוסת.
- ב. המצה היא סמל לחירות וחרוסת היא סמל לטיט.
- ג. החרוסת שהיא חיוב מדרבנן, תבטל את טעם המצה שהיא מדאורייתא.

בעקבות זאת, פסק **השולחן ערוך**<sup>48</sup> שאין לטבול את המצה בחרוסת אלא במלח:

<sup>45</sup> צפנת פענח הלכות חמץ ומצה ח, נ.

<sup>46</sup> **רבי יוסף קארו (הרוגצ'ובר) (הגטשוב שברוסיה-דווינסק), התרי"ח-התרצ"ו** - למדן בעל זיכרון פנומלי ובעל חשיבה ושיטת לימוד ייחודיות. מילדותו הוכר כעילוי עצום. מגיל בר מצוה למד אצל רבי יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, בעל "בית הלוי" בבריסק, ואחר כך אצל בנו רבי חיים. בהמשך למד אצל המהר"ל דיסקין, אליו התייחס כרבו המובהק. הוא המשיך את לימודיו באופן עצמאי במשך כמה שנים בעיר ורשה, ומשנת התרמ"ט עד סוף ימיו שימש כרב העדה החסידי בדווינסק (דנבורג) שבלטביה, לצד רבי מאיר שמחה הכהן, שהיה רבה של הקהילה הפרושית. הרוגצ'ובר כתב חידושים בכל חלקי התורה, וענה רבבות תשובות לשואליו (הוא הקפיד לענות לשואל ביום קבלת המכתב!). כתביו מצטיינים בעיקר בקיצורם, ובהפניות הרבות מאוד, כמעט בכל משפט, לרחבי הספרות התלמודית וההלכתית. בחייו הספיק לפרסם רק ספרים מעטים, כולם בשם "צפנת פענח". השאיר אחריו עשרות ספרים ובהם חידושים בכל חלקי התורה.

<sup>47</sup> טור או"ח הלכות פסח סימן תעה.

<sup>48</sup> שולחן ערוך או"ח סימן תעה, א.

"ויקח המצות... ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע... משתיהן ביחד, ויטבלם במלח".

כלומר, דעת מרן היא, שמטבלים את המצה במלח, כפי שנוהגים כל השנה, כדי שהפת שעליה אמרו את הברכה תהיה טעימה יותר, וכך נוהגים יוצאי ספרד. אך לדעת הרמ"א<sup>49</sup>, אין לטבול את המצה במלח, מכיוון שהמצה היא "לחם עוני", ודרכו של עני לאכול פת טפלה ללא טיבול, וכך נוהגים יוצאי אשכנז.

**בערוך השולחן**<sup>50</sup> מבואר, שאלו שאינם מטבילים במלח - עושים זאת כדי לא לערב במצה שום טעם חיצוני, ואלו שכן טובלים במלח - עושים זאת כדי להיטיב את טעם המצה משום הידור מצוה. ובלשונו:

"והטעם שלא נהגו במלח והרי אנן נהגין אף בפת נקי לטבול במלח, אלא שזהו משום חיבוב מצוה [מהרי"ל]. כלומר שאנו מחבבין מצוות מצה לבלי לערב בה דבר אחר, והלבוש כתב הטעם, משום לחם עוני, ולא ידעתי אטו העני אוכל בלי מלח. וכמדומה לי, שעכשיו טובלין במלח, מפני שיפה יותר בטעם, והוי' הידור מצוה. והרמב"ם כתב לטבול בחרוסת, וחלקו עליו ואין המנהג כן".

**הבן איש חי**<sup>51</sup> כתב שיש לטבול במלח שלוש פעמים:

"ויטבלם במלח ג' פעמים, ויאכלם בהסיבה".

מנהג המקובלים על פי האר"י לטבול כל השנה שלוש פעמים<sup>52</sup> במלח וכך יש לנהוג לשיטתם גם בליל הסדר.

## בקצרה

המלח אינו רק תבלין, אלא מבטא את נצחיות הברית בין הקב"ה לעם ישראל. הזכרנו מספר טעמים לכך:

- א. **ספר החינוך**: המלח משמר ומונע ריקבון, ובכך הוא רומז לפעולת הקרבן המצילה את נפש האדם מהפסד ומקיימת אותה לנצח.
- ב. **הזהר הקדוש**: המלח ממתיק את הדינים, ובלעדיו העולם לא היה יכול להתקיים.
- ג. **הרמב"ן**: המלח נוצר משילוב של מים המהווים מקור חיים, ואש (שמש) המהווה כוח שורף ומכרית. נמצא שהמלח מסמל את ההנהגה האלקית השלמה, המשלבת חסד ורחמים יחד עם מידת הדין.

## מלח על השולחן והחלפתו בסוכר

מכיוון ששולחנו של אדם נמשל למזבח, נהגו להניח עליו מלח ולטבול בו את הפת. הפוסקים דנים, האם סוכר יכול להוות תחליף למלח: בעל **הלכות קטנות** מחדש, שכל חומר משמר, ובכלל זה סוכר, מוגדר כ"מלח ברית

<sup>49</sup> שם. וראה משנה ברורה שם, ס"ק ד.

<sup>50</sup> ערוך השולחן או"ח סימן תעה, ה.

<sup>51</sup> בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו סעיף לד.

<sup>52</sup> בספר קרית חנה דוד (סימן מט) כתב, שיש לכוון בשלושת הטיבולים: "ה' מִלֶּךְ, ה' מִלֶּךְ, ה' מִלֶּךְ". ששלושה הויו"ת יעלה חשבונם גימטריא מל"ח, שהוא דין למתקן בשלושה הויו"ת. והנה אמרו רבותינו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, מזל"א יעלה מספרו שלושה הויו"ת, שהם בגימטריא מזל"א, שהוא גימטריא לח"ם. לומר דלחם תלוי במזל"א, ולכך יכוון בה' מלך ג' פעמים, להורות דלחם תלוי במזל וה' הוא המנהיג המזל"א שהוא גימטריא שלושה הויו"ת, כדכתיב: 'והעושר והכבוד מלפניך', וכתוב: 'ואתה מחיה את כולם'.

וראה בעל הטורים (ויקרא ב, יג), שכתב: "ג' פעמים הזכיר מלח בפסוק, משום דבג' מקומות המלח נתון, בלשכת המלח, ועל הכבש ועל המזבח (מנחות כא ע"ב)".

עולם" וכשר אפילו לקרבנות. אולם, **מִן הַבֵּן אִישׁ חַי** פסק, שלעניין טיבול הפת על השולחן אין להשתמש בסוכר, שכן למלח יש תפקיד ייחודי של המתקת הגבורות (מלח אותיות לחם).

### טבילת הפת בראש השנה: בדבש או במלח?

בראש השנה נוהגים לטבול את הפת בדבש לסימן טוב. **המשנה הלכות** מסביר, שמעלת הדבש בראש השנה גדולה משל המלח: בעוד מלח רק משמר את הקיים, הדבש מסוגל להפוך דבר אסור למותר (כמו תשובה ההופכת זדונות לזכויות).

למעשה, נחלקו הפוסקים כיצד לנהוג: **מִן הַבֵּן אִישׁ חַי** מחייב לטבול גם במלח בנוסף לדבש, ואילו **הרב יוסף חיים זוננפלד** סובר, שמכיוון שהוספת מלח פוגמת בטעם המתוק, עדיף לטבול רק בדבש, כדי לשמור על ה"סימן הטוב".

### הוספת מלח לבצק המצות

להלכה נפסק, שאין מוסיפים מלח לבצק המצות, משני טעמים עיקריים:

- א. **חשש חימום והחמצה: המרדכי והראב"ד** סוברים, שהמלח מחמם את העיסה ומזרז את החמצתה (עם זאת, ראשונים אחרים כרשב"א וריטב"א, חלקו על הקביעה שהמלח אכן מייצר חום שמחמיץ). לפי **השבט סופר**, חריפות המלח פועלת גם בכמות מזערית.
- ב. **לחם עוני: הראב"ד** פוסל מצה שהוסיפו לה מלח בשלב הלישה, משום שהמלח מעשיר את טעמה ("מצה עשירה"), והיא מאבדת את הגדרתה כ"לחם עוני".

### טיבול המצה בליל הסדר: בחרוסת או במלח?

ישנה מחלוקת ראשונים, בין הרמב"ם לראב"ד, בנוגע לטבילת המצה בליל הסדר:

**הרמב"ם** פסק שיש לטבל את המצה בחרוסת, **והראב"ד** תוקף את דבריו בחריפות.

**האדר"ת** מבאר את מחלוקתם כך: החרוסת מסמלת את השעבוד והמצה מסמלת את החירות. **הרמב"ם** סובר, שהשעבוד הקשה הוא שהביא את הגאולה המהירה ולכן הם קשורים. ואילו **הראב"ד** סובר, שמדובר במושגים מנוגדים לחלוטין.

**הרוגצ'ובר** מבאר את מחלוקתם כך: בימינו המצה היא מדאורייתא והחרוסת מדרבנן. לפיכך, לפי **הרמב"ם** מוסיפים את תקנת החרוסת על המצה, ולפי **הראב"ד** אין להוסיף דין דרבנן על חובה דאורייתא.

**השולחן ערוך** פוסק להלכה, שיש לטבל את המצה במלח (ולא בחרוסת), ואילו **הרמ"א** כתב, שאין לטבל כלל, ויש לאכול את המצה כ"לחם עוני". הנוהגים כמקובלים, מקפידים לטבל במלח שלוש פעמים גם בליל הסדר.